

פרשת שקלים בתוך ארבע הפרשיות

א

שנינו: "ראש חודש אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים, חל להיות בתוך השבת מקדימין לשעבר ומפסיקין לשבת אחרת; בשניה זכור; בשלישית פרה אדומה; ברביעית החדש הזה לכם. בחמישית חוזרין לכסדרן"¹. לכאורה אין המשנה מבדילה בפירוט של ארבע הפרשיות, ונוקטת את כולן לפי הסדר. אולם יש לדייק בשינוי שישנו בלשון הפירוש, שלכאורה אינו אלא קל, ומכל מקום יש לו משמעות. השינוי הוא שלגבי שקלים נוקטת המשנה בלשון "פרשת שקלים", וביתר הפרשיות המשנה נוקטת רק בשמות שלהן. השינוי הזה מקורו בעצם ההבדל בשמות של הפרשיות, כי בו בזמן שפרשיות "זכור", "פרה אדומה" ו"החדש הזה לכם" הן פרשיות הנקראות כן לפי שמותיהן בתורה, הרי פרשת שקלים אינה נקראת כן על שם שמה שזכור במקראות אלא על שם תוכנה. יתר על כן, בין שלוש הפרשיות האחרות יש לפחות פרשה אחת שנקראת כן על שמה ואין תוכנה ניכר מהשם, והיא פרשת "זכור" שנקראת כן על שם התחלת הפרשה שהיא "זכור את אשר עשה לך עמלק"², אבל השם "זכור" בעצמו אינו אומר כלום לגלות לאיזו פרשה מתכוונים, שהרי יש גם פרשיות אחרות שיש בהן "זכור", ובפרט פרשת "זכור את יום השבת לקדשו"³, ואף בה ישנם שלשה פסוקים שהם כדי קריאה⁴. ואם כי אולי מצד הסברא היינו יכולים לעמוד מעצמנו על זה שפרשה זו של "זכור" היא של עניין מיוחד, ואיננה פרשת השבת, אבל מכל מקום על ידי השם גרידא אין הפרשה ניכרת. ובייחס לשתי הפרשיות האחרות בוודאי השם

- 1 משנה מגילה ג, ד (לפי סדר הפרקים של המשנה במשניות, וכן הוא בירושלמי ג, ד"ה, אבל בבבלי המשנה היא בפרק ד, כט, א, ובר"ף כמו במשניות ובירושלמי. וב"שינויי נוסחאות" במשניות דפוס וילנה הדברים משובשים).
- 2 דברים כה, יו. 3 שמות כ, ה.
- 4 אמנם בסדר הקריאה של עשרת הדיברות אנו מוצאים את החלוקה לפרשיות ולא לפסוקים, ויתכן שאין בה כדי קריאה, אלא שיש מנהגים שאפילו בקריאה בציבור לא תמיד מתחלקים עשרת הדיברות לפרשיות, ועל זה ראה להלן בפרק "קריאת עשרת הדברות". אולם מחוץ לזה הרי אמרו בירושלמי מגילה ג, ז: "אישתאלת לרבי סימון אמר לן רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי אין לך טעון ברכה לפניו ולאחריו אלא שירת הים ועשרת הדברות וקללות שבתורת כהנים וקללות שבמשנה תורה. אמר רבי אבהו אני לא שמעתי בראים דברים בעשרת הדברות", וכן הוא במסכת סופרים יב, ה"ו, ומכאן למדו הראשונים שאין מפסיקין בעשרת הדברות אלא אחד קורא אותם, ראה אורחות חיים הלכות קריאת ספר תורה סימן י', ואבודרהם, סדר הפרשיות והפטרות ופירושה. וראה ירושלמי ומסכת סופרים שם לעניין שמנה פסוקים שבסוף התורה, וברמב"ם וראב"ד תפילה יג, ו, ובמפרשים שם. ונראה שאין כאן אלא סמך מדברי הירושלמי, וכלשון הראשונים, שאולי אפשר לפרש ש"ברכה לפניו ולאחריו" אין בזה הכרח שאין מפסיקין, שעדיין יש מקום לימר שמפסיקין בהם והפוחת והחותם יברכו, אף על פי שקראו לפנייהם ולאחריהם. וראה ט"ז אורח חיים סימן תכח ס"ק ה, וכבר טיפלו בזה.

מספיק לפי התחלתו, כי שמותיהן מגלים את מקומן, שכן פרשת "פרה אדומה" היא לפי התחלת העניין: "וידבר ה' אל משה לאמר, זאת חוקת התורה אשר צוה ה' לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדומה תמימה"⁵, והשנייה "החדש הזה לכם" היא לפי ההתחלה המפורשת בתורה: "החדש הזה לכם ראש חדשים"⁶.

אמנם בכלל קראו החכמים לפרשיות "עניין"⁷, בכל זאת הרבה פעמים השתמשו החכמים בלשון "פרשיות", אלא שלפעמים ציינו אותן לפי העניין, ולפעמים לפי התחלתן, שכן אנו מוצאים מקום שפרשת "פרה אדומה" עצמה נזכרת בתוך סידרת פרשיות ויש בסידרה זו שני הסוגים, שכן אמרו: "שמנה פרשיות נאמרו ביום שהוקם בו המשכן, אלו הן פרשת כהנים, ופרשת לויים, ופרשת טמאים, ופרשת שילוח טמאים, ופרשת אחרי מות, ופרשת שתויי יין, ופרשת נרות, ופרשת פרה אדומה"⁸, והרי נזכרת כאן "פרשת אחרי מות" שהיא בוודאי לפי התחלתה, וכל האחרות מחוץ לפרשת פרה אדומה הן בוודאי לפי התוכן, וכבר הביא רש"י שם שני פירושים על "פרשת לויים", ואחד מהם הוא דוחה, ומדגיש שלפי הפירוש ההוא "פרשת מעשר מיקריא", ואף ב"פרשת טמאים" נחלקו רש"י ותוספות⁹, ובייחס לפרשת "פרה אדומה" אמנם יתכן שהוא לפי התוכן, אבל, כאמור, כך גם נזכרת בלשון המקרא.

אולם "פרשת שקלים" היא בוודאי לפי התוכן. והוא הטעם לשינוי הלשון במשנה, ולא נאמרה הלשון "קורין שקלים", על דרך שנאמרה ביתר הפרשיות, לפי שאין פרשה כזאת, שנזכר בה שם זה, ואם לגבי פרשיות שהשמות שלהן נזכרים במקראות משתמשים החכמים בשתי הדרכים — גם בשם גרידא וגם בתוספת "פרשת" — הלא בפרשה שהשם הוא רק לפי התוכן משתמשים החכמים בלשון "פרשת"¹⁰.

ולכן באמת אין מהמשנה הוכחה מה היא "פרשת שקלים", אם היא פרשת "כי תשא"¹¹ או פרשה אחרת, שלא כמו בפרשיות האחרות ששינונו במשנתנו שהשמות שלהן מוכיחים בבהירות עליהן, שאם גם ישנן יותר מפרשה אחת בשם זה כגון "פרשת זכור", מכל מקום בצירוף התוכן אין לנו בעיה במהותה. וב"פרשת שקלים" ישנה בתלמוד מתלוקת בין רב ושמואל: "מאי פרשת שקלים, רב אמר צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי¹², ושמואל אמר כי תשא"¹³. ההלכה נפסקה כשמואל¹⁴,

5 במדבר יט, א-ב. אמנם אנו רגילים לקרוא לכל הפרשה "חוקת" או בראשונים באופן מלא "ואת חוקת התורה", אבל זהו שם הסדר ולא שם הפרשה. ובאמת ישנה עוד פרשה כעין זו: "ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה ואת חוקת התורה", שם לא, כא, אבל אין חוששין לטעות, וכמו שלא חששו לטעות בפרשת "זכור".

6 שמות יב, ב. 7 כגון בתוספתא מגילה ג, ג, ועוד, ובתלמוד מגילה כט, ב, ועוד. 8 גיטין ס, א-ב. ופרשת "אחרי מות" בשם זה נזכרת גם במשנה הבאה שם וגם במשנה יומא ז, א, וסוטה ז, ז. 9 שם. וראה תוספות פסחים ז, ב.

10 וראה ב"שנויי נוסחאות" במשניות דפוס וילנה לעניין הגירסא "בפרשת שקלים" שיש גורסין "פרשת שקלים", ומשמע שלגבי זה אין הבדל אם זהו שם הפרשה או התוכן, שכן אנו מוצאים במשנה "ברכות וקללות", ובוודאי שכל ההבדל הוא אם כל הפרשה היא מיוחדת לקריאה זו או שהיא פרשה כללית ואין קורין ממנה אלא חלק מסויים, ראה שם ב"שנויי נוסחאות". וראה למעלה בפרק "הקריאה בשמיני עצרת וביום שמחת תורה", בלשון המשנה מגילה ג, ה: "בפסח קורין בפרשת מועדות".

11 שמות ל, יב. 12 במדבר כח, ב. 13 מגילה כט, ב.

14 כן בראשונים ובפוסקים.

שכן בברייתא אמרו כשמואל, והובאה בתלמוד¹⁵, וכן בכל הסוגיא המשמעות שהלכה כשמואל¹⁶.

החית 1234567

ב

ובעיקר העניין ארבע פרשיות אלו הן בחודש אדר, ומתחילין בפרשת שקלים בראש חודש או בשבת שלפניו, וממשיכין בפרשיות עד השבת שחל בה ראש חודש ניסן או בשבת שלפניו¹⁷. ופירש רש"י: "קורין בפרשת שקלים, להודיע שיביאו שקליהן באדר כדי שיקריבו באחד בניסן מתרומה חדשה"¹⁸, וברמב"ם: "באחד באדר משמיעין על השקלים כדי שיכין כל אחד ואחד מחצית השקל שלו ויהיה עתיד ליתן"¹⁹.

ובמשנה שנינו: "באחד באדר משמיעין על השקלים"²⁰, ואמרו בבבלי: "מגלן, אמר רב טבי אמר רב יאשיה דאמר קרא זאת עולת חדש בחדשו"²¹, אמרה תורה חדש והבא קרבן מתרומה חדשה, וכיון דבניסן בעי אקרובי מתרומה חדשה קדמינן וקרינן באחד באדר"²², ובסוגיא אמרו שלכן סובר רב ש"פרשת שקלים" היא "צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי" לפי שהיא הפרשה שרבי טבי לומד ממנה דין תרומה חדשה בניסן²³. ובירושלמי בסוגיא אמרו: "ולמה באחד באדר, כדי שיביאו ישראל את שקליהן בעונתן ותיתרם תרומת הלשכה מן החדשה בזמנה באחד בניסן. ומר רב שמואל בר רב יצחק תרומת הלשכה כתחילתה דכתיב ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן"^{23*}, ותני עלה ביום שהוקם המשכן בו ביום נתרמה התרומה. רבי טבי רבי יאשיה בשם כהנא נאמר כאן חדשי²⁴ ונאמר להלן חדשי²⁵, מה חדשי שנאמר להלן אין מונין אלא מניסן אף חדשי שנאמר כאן אין מונין אלא מניסן. אמר רבי יונה שבק רבי טבי ראשה דמתניתא ואמר סופא דל²⁶ כן דהדא דתני זאת עולת חדש בחדשו, יכול יהא תורם בכל חדש וחדש, תלמוד לומר בחדשו לחדשי, בחדש אדר הוא תורם לכל חדשי השנה. יכול באיזה חודש שירצה, נאמר כאן חדשי ונאמר להלן חדשי, מה חדשי שנאמר להלן אין מונין אלא מניסן אף חדשי שנאמר כאן אין מונין אלא מניסן"²⁷. וכבר כתבו המפרשים שרבי טבי בירושלמי חולק על רב שמואל בר רב יצחק, וב"פני משה": "סבירא ליה דלא ילפינן מתרומת הלשכה בתחילתה, שאי אפשר היה (לא) [לה] להקדים שעדיין לא הוקם המשכן ולא לאחר שמכיון שהוקם המשכן הוצרכו לתרום הלשכה ולהביא קרבנות הצבור שקרבו בו ביום".

ג

ונראה משמעות הדברים שהמחלוקת בין רב ושמואל היא כהמחלוקת בין רב שמואל בר רב יצחק ורבי טבי, שרב שמואל בר רב יצחק שלומד חיוב השקלים באחד בניסן

15 מגילה שם. וכך כתבו הראשונים.

16 ראה במגילה שם בסוגיא.

17 משנה שקלים א, א.

18 במשנה מגילה כט, א.

19 שקלים א, א.

20 בבלי מגילה שם. וראה יומא סה, ב. וראה להלן דרשה של רבי יאשיה, מבבלי ראש השנה ז, א.

21 מגילה שם. *23 שמות מ, יז. 24 במדבר שם. 25 שמות יב, ב.

26 בירושלמי ראש השנה הגירסא: דלא. והשווה הגהות הב"ח והגהות הגר"א בשקלים שם, ופני משה שם.

27 ירושלמי שקלים א, א, וראה השנה א, א.

מ"תרומת הלשכה כתחילתה" הוא בשיטת שמואל בסוגיית הבבלי ש"פרשת שקלים" היא "כי תשא", ששם מדובר על תרומת הלשכה בתחילתה, ורבי טבי הוא בשיטת רב שם בבבלי, וכמפורש בסוגיא שם, והבבלי מביא את דברי רבי טבי על התחלת הדרשה, ולא כמו בירושלמי שרבי טבי הביא את סוף הדרשה, ורבי יונה צריך היה להביא את כל הדרשה, אלא שאף בבבלי לא הובאה כל הדרשה, וחסירה הסיפא שזה בניסן. ובאמת צריך היה רש"י להסתמך על לשון התלמוד במסכת ראש השנה, ששם הביאו ברייתא: "תנו רבנן באחד בניסן ראש השנה... ולתרומת שקלים", ובהמשך הדברים: "מגלן, אמר רבי יאשיה אמר קרא זאת עולת חדש בחדשו לחדשי השנה, אמרה תורה חדש והביא קרבן מתרומה חדשה, וגמרי שנה שנה מניסן"²⁸. ואף בירושלמי אמרו: "הוסיפו עליהן... ותרומת שקלים", והירושלמי ממשיך בדברי רב שמואל בר רב יצחק ורבי טבי שהובאו למעלה²⁹.

ומשמעות הדברים שכל המקורות, גם בבבלי³⁰ וגם בירושלמי³¹, הם מקור אחד בשינוי נוסחאות ובעיקר בסוף הדרשה, שבירושלמי למדין מ"חדשי חדשי" ובבבלי מ"שנה שנה"³². וללשון הירושלמי שהובאה למעלה הרי זו ברייתא, אבל במקום אחר בירושלמי הלשון: "שביק רבי טבי ראשה ואמר סופא"³³, ולא כהלשון שהובאה למעלה: "שביק רבי טבי ראשה דמתניתא", ואין זו ברייתא.

ובאמת מתוך לשון הבבלי נראה שאף לשיטת שמואל אין לו מקור אחר לחיוב תרומה חדשה מניסן, ויש משמעות שקיים רק מקור אחד, והוא של רבי טבי שהוא לדברי הכל, שכן מהתחלת הסוגיא: "אלא על השקלים מגלן, אמר רבי טבי אמר רבי יאשיה דאמר קרא זאת עולת חדש בחדשו אמרה תורה חדש והבא קרבן מתרומה חדשה", משמע שדרשה זו היא לדברי הכל, והמחלוקת שבין רב ושמואל הובאה אחר כך בתלמוד איננה משנה את הדרשה. אלא שמתוך הסוגיא יש משמעות שלרבי טבי אין מקור מפורש לקשר שבין התרומה החדשה לבין השקלים, והקשר הוא רק מסתבר שמכיוון שמניסן היו צריכים להביא מתרומה חדשה, ואין תרומה מחוץ לשקלים, ממילא מצטרפים העניינים.

נמצאת למד שלשמואל שב"כי תשא" מרומות תרומת המזבח עדיין הוא זקוק לדרשת רבי טבי שמהתרומה מתחילין מניסן, ורבי טבי אף הוא זקוק לקשר בין קרבנות לשקלים שאינו מפורש.

אבל כל זה הוא להבבלי. אולם להירושלמי ישנה אפשרות לפרש שלשמואל המקור הוא כרבי שמואל בר רב יצחק "תרומת הלשכה כתחילתה".

אולם בסוגיית הבבלי לדברי שמואל, הלא לא זו בלבד שאין לו מקור נוסף לתרומה חדשה מניסן מחוץ לדרשה של רבי טבי אלא אף זו שבפרשת "כי תשא" אין תרומת המזבח נזכרת במפורש אלא ברמז בלבד, כי השקלים הנזכרים במפורש ב"כי תשא" הם לאדגים, וכמפורש בסוגיא. ובאמת הלשון בסוגיא קצת תמוהה, שלאחר המחלוקת

28 בבלי ראש השנה ז, א.

30 במגילה למעלה בהערות 22-23 ובראש השנה למעלה הערה 28.

31 בשקלים ובראש השנה למעלה הערה 27.

32 אבל ראה ב"שירי קרבן" מגילה שם. אולם בר"ח ראש השנה הוא גורס רבי טבי, וכן בסוגיא במגילה הוא מציין: "שמועה דר' טבי בר"ה פרק א", ומשמע שהכל דרשה אחת.

33 ראש השנה שם. ובבבלי בירושלמי אין הסימנים קבועים.

בין רב ושמואל ממשיך התלמוד: "בשלמא למאן דאמר כי תשא היינו דקרי לה פרשת שקלים דכתיב בה שקלים, אלא למאן דאמר את קרבני לחמי הכא מידי שקלים כתיבי", ולכאורה כיצד מקבל התלמוד "בשלמא" למאן דאמר "כי תשא", הלא ב"כי תשא" השקלים הם לאדנים ולא לקרבנות המזבח, וכמו שבאמת בקושיא השניה שלאחר זה מקשה התלמוד: "בשלמא למאן דאמר צו את בני ישראל משום דכתיבי קרבנות התם כדברי טבי אלא למאן דאמר כי תשא קרבנות מי כתיבי שקלים לאדנים כתיבי", והתלמוד מוכרח לתרץ: "כדתני רב יוסף שלש תרומות הן"³⁴, ואיך סברה הסוגיא לפני כן בקושיא הראשונה. ונראה שגירסת הר"ח היא שונה מגירסתנו, ולפי גירסתו באמת אין כאן שתי קושיות, וגירסתו היא: "בשלמא לשמואל היינו דקרינן מכי תשא תרומה לה, יתן תרומת ה', לתת את תרומת ה' לכפר, וחדא לאדנים וחדא למזבח וחדא לבדק הבית אלא לרב בצו את קרבני מי כתיב שקלים התם"³⁵.

ד

ולכאורה אפשר שלהבבלי שלשמואל יש רמז ב"כי תשא" לתרומת המזבח, ומכל מקום איננו לומד משם עצם החיוב של תרומה חדשה בניסן, וכדברי רב שמואל בר רב יצחק, אלא שאף לדבריו המקור לתרומה חדשה בניסן הוא מדרשת רבי טבי, הוא משום שלרבי שמואל בר רב יצחק אנו זקוקים לברייתא שהירושלמי מביא: "ותני עלה ביום שהוקם המשכן בו ביום נתרמה התרומה", כי הרי לא כתוב מפורש במקראות זמן התרומה, ואפשר שברייתא זו אינה לדברי הכל, כי הרי רש"י בנימוקיו על התורה פירש: "אתת תרומת אדנים שמנאן כשהתחילו בנדבת המשכן שנתנו כל אחד ואחד מחצית השקל... ומהם נעשו האדנים... והשניה אף היא על ידי מגין שמנאן משהוקם המשכן, הוא המגין האמור בתחילת חומש הפקודים באחד לחדש השני בשנה השנית"³⁶ ונתנו כל אחד מחצית השקל והן לקנות מהן קרבנות צבור של כל שנה ושנה, והושוו בהם עניים ועשירים, ועל אותה תרומה נאמר לכפר על נפשותיכם שהקרבנות לכפרה הם באים, והשלישית היא תרומת המשכן"^{36*}. ולפי זה הרי תרומת הלשכה בתחילתה היתה לאחר שהוקם המשכן באחד לחודש השני, והמשכן הוקם באחד לחודש הראשון, ככתוב: "ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד... ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן"³⁷.

אמנם הרמב"ן חולק על דברי רש"י וסובר שהשקלים לקרבנות אינם של מגיין בחומש הפקודים, וסובר שהשקלים הנזכרים בכתוב הם לעבודת המשכן. ומשמע לפי דברי הרמב"ן שהשקלים לקרבנות ניתנו לפני המגיין בחומש הפקודים. ויתכן שהרמב"ן סובר כדברי הברייתא בירושלמי: "בו ביום נתרמה התרומה", וניתנו שקלים לשם הקרבנות בלבד ולא לשם המגיין כלל.

ודברי רש"י מתפרשים עוד יותר על פי ר' אליהו מזרחי — הרא"ם — שבפירושו דחה תמיהת הרמב"ן על רש"י, ומפרש שבכלל לא הקריבו עולות תמיד במדבר, ורק

34 ראה בסוגיא שם. וראה להלן.

35 ראה בר"ח בתלמוד שם שינוי גירסא גם בהמשך דברי התלמוד שם. ואפשר שיש שם בר"ח השמטת דברים.

36* רש"י שמות ל, טו. והשווה רש"י שם כה, ב.

37 שמות מ, ב—יז. וראה רש"י שם ל, טז.

לדעת רבי עקיבא שבט לוי הקריב, ולדברי הכל לא כל הציבור³⁸, ואם כן במדבר לא נתחייבו במחצית השקל, אלא מכיוון שהיו צריכין למנות וממילא גבו חצאי שקלים בגלל המניין ושמרו אותם לצורך קרבנות אם יצטרכו להם: "ומפני שהיו שומרין אותן בעד קרבנות ודומין בזה לתרומת חצאי השקלים הנגבים בכל שנה ושנה בעד הקרבנות קראהו ר"ל בשם תרומת חצאי השקלים של חובה וכתוב עליה לכפר על נפשותיכם הרומות על הקרבנות הנגבין מחצאי השקלים של חובה אף על פי שאלה לא נגבו אלא בעד המנין ולא בעד החובה"³⁹.

ומדברים אלו מתפרש העניין עוד יותר שתרומת הלשכה לא נתרמה באחד בניסן שבו הוקם המשכן, משום שלא היו צריכים לכך כלל אלא משום שנימנו בחודש השני והיו צריכים לחצאי שקלים ניתן להם שם של "תרומת המזבח". ולפי זה הלא אין ללמוד דין תרומה חדשה לאחד בניסן מ"תרומת הלשכה כתחילתה", ועל כרחנו ללמוד דין תרומה חדשה מדרשת רבי טבי.

ה

אמנם במקום אחר מצינו לרש"י שפירש באופן אחר. כי על הכתוב: "ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן" אמרו: "תנא אותו יום נטל עשר עטרות ראשון למעשה בראשית, ראשון לגשיאים, ראשון לכהונה, ראשון לעבודה, ראשון לירידת האש, ראשון לאכילת קדשים, ראשון לשכון שכינה, ראשון לברך את ישראל, ראשון לאיסור הבמות, ראשון לחדשים"⁴⁰, ופירש רש"י: "ראשון לעבודה, לסדר עבודת ציבור תמידין ושאר קרבנות של תרומת הלשכה", הרי שכאן סובר רש"י ש"תמידין ושאר קרבנות של תרומת הלשכה" היו ביום שהוקם המשכן, והרי זה כדעת הירושלמי ש"בו ביום נתרמה התרומה", ולא כמו שכתב בנימוקיו. ואולי יש לפרש שאין כוונת רש"י שבאותו היום כבר הקריבו את כל הקרבנות מתרומת הלשכה, אלא כוונתו לומר שבאותו היום התחילו בעבודת כל הקרבנות של הציבור שכרגיל הם באים מתרומת הלשכה, וכוונת רש"י לפרש את המושג "עבודה" שהוא "עבודת ציבור" ושייכת לדברים הבאים מתרומת הלשכה, אבל באותו היום ממש עדיין תרומת הלשכה לא היתה קיימת, ולא עוד אלא שבכלל, לפי פירושו של הרא"ם, לא הקריבו קרבנות המיד של ציבור, וכפי הנראה התנא של "עשר עטרות" סובר כרבי עקיבא ששבט לוי הקריב קרבנות התמידין, ולכן הרי זה "ראשון לעבודה" שהקרבנות האלו הם מתרומת הלשכה, אבל תרומת הלשכה בעצמה עדיין לא היתה קיימת. ואפשר שהוא שרש"י מפרש לדעת רבי עקיבא ששבט לוי הקריב את התמידין, והקרבנות היו "משלהם"⁴¹, משום שלא היתה תרומה אחרת, ומכל מקום הרי זה "ראשון לעבודה", שהקרבנות היו מסוג של תרומת הלשכה. ולא רק ביום שהוקם המשכן הקריב שבט לוי משלהם, אלא כך היה גם בשנים שלאחר מכן. וכדברי רש"י מפורש בדברי החכמים: "שהיה

38 חגיגה ו, ב. וראה להלן בפנים.

39 הרא"ם במזרחי לרש"י על התורה שמות ל, טז.

40 סדר עולם פרק ז, ותורת כהנים שמיני, מכילתא דמילואים, ושבט פז, ב, ופסיקתא רבתי פסיקתא ז, ובראשית רבה ג, ט, ועוד מקבילות. וכבר העירו על השינויים השונים במקורות.

41 רש"י חגיגה שם.

שבטו של לוי מקריב משלו כל קרבנות צבור ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר וכשרי ישראל סמוכין לו⁴².

וישנה אפשרות לומר שלדברי הירושלמי ש"בו ביום נתרמה התרומה" הרי באמת שבט לוי לא הקריב משלו אלא משל תרומת הלשכה של כל הציבור. ובאמת כן פירש הר"ש סירליאו את דברי הירושלמי: "כתחילתה, תקנת בית דין היא שיהא קרבן דיום אחד בניסן של כל שנה ושנה מתרומה חדשה, כמו אותה שנה שהוקם המשכן בימי משה... בו ביום נתרמה התרומה משקלים שגבו לקנות מהן קרבנות ציבור לכל השנה, דס"ל כרבי עקיבא דאמר בפרק קמא דתגיגה דעולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד היתה ושוב לא פסקה"⁴³. ואפשר שזו היא גם שיטת הרמב"ן.

ובזה יתכן גם למצוא פתרון לבעיה שהעלה ה"משנה למלך" על זה שאמרו ששבט לוי הקריב עולות התמיד ולא כל הציבור מזה שאמרו "כל אותן שנים שהיו ישראל במדבר מנודין היו ושלחו קרבנותיהן"⁴⁴, הרי שכל הציבור השתתף בקרבנות⁴⁵, אבל יש לומר שדעה זו חולקת על הדעה ששבט לוי הקריבו משלהן, וסוברת שהקרבנות היו מתרומת הלשכה, וכדעת הירושלמי. ובאמת התוספות מסופקים במקור הדבר שהיו שולחין קרבנותיהן במדבר: "שמא יש להוכיח הכי מן הפסוקים"⁴⁶, ולפי האמור הדעות הן תלויות בזה לפי השיטות השונות.

אולם בסוגיא שהובא בה העניין של "כל אותן שנים שהיו ישראל במדבר מנודין היו ושלחו קרבנותיהן" אנו רואים שרב יוסף ואבבי סוברים כן, והלא רב יוסף הוא שהביא את הברייתא "שלש תרומות הן של מזבח למזבח ושל אדנים לאדנים ושל בדיק הבית לבדיק הבית", וכמו שהובאו הדברים למעלה, ואם כן רב יוסף בוודאי מפרש שהשקלים לתרומת המזבח היו מתרומת הלשכה, וכדברי הירושלמי, וכפירוש הר"ש סירליאו והרמב"ן, ולא כרש"י. וכן בסוגיא שהובא בה העניין של רבי עקיבא ששבטו של לוי הקריבו במדבר, הובא העניין על ידי אבבי, והוא הלא בוודאי מפרש ששבט לוי לא הקריבו משלהן.

ועל כרחנו יש לפרש לשיטת רש"י, שאף על פי שרב יוסף ואבבי עצמם סוברים שקרבנות המדבר היו מתרומת הלשכה ו"בו ביום נתרמה התרומה", מכל מקום לפי סברת עצמו שביום שהוקם המשכן עוד לא היתה תרומת הלשכה פירש רש"י כדעה האחרת ששבט לוי הקריבו משלהן וכן בכל זמן המדבר.

ד

הוזה אומר שלשיטת הירושלמי יש בפרשת שקלים ב"כי תשא" מקור לתרומת חדשה בניסן, וכדברי רבי שמואל בר רב יצחק, ויתכן שכן סובר גם שמואל, והוא שיטת הרמב"ן שהשקלים לקרבנות ניתנו לפני המניין בחומש הפקודים, וכפירושו של הר"ש סירליאו, וכן משמעות הסוגיות לפי רב יוסף ואבבי. ולשיטת רש"י אפשר שלשיטת הבבלי הרי אף לשמואל שבפרשת שקלים היא ב"כי תשא" משום שתרומת המזבח

42 ספרי זוטא פרשת בהעלותך, וילקוט שמעוני שם רמז תשכ. וראה ילקוט פרשת פנחס רמז תשעז. וראה בהגהות "מצפה איתן" בחגיגה שם.

43 הר"ש סירליאו שקלים א, א. 44 מועד קטן טו, ב.

45 משנה למלך תמידין ומספין א, א. וראה בהגהות הרש"ש מועד קטן שם.

46 תוספות מועד קטן שם.

נרמזות בה, מכל מקום אין ללמוד משם שהתרומה החדשה מתחילה מניסן משום שתרומת המזבח ניתנה בשביל המניין בחומש הפקודים באחד לחודש השני, ושבט לוי הקריבו שלא מתרומת הלשכה, ואם כן למדים דין תרומה חדשה מניסן מדרשת רבי טבי לדברי הכל.

ואפשר שכשם שלדברי רבי טבי הוא דין מן התורה שתרומה חדשה מניסן, והם השקלים לקרבנות, כך גם לדברי רבי שמואל בר רב יצחק שלמדים דבר זה מ"כי תשא" אף הוא דין תורה, מאחר שנרמזה בה תרומת המזבח, והם השקלים לקרבנות, וזמנה היה בשעת הקמת המזבח. וב"שירי קרבן" כתב שלרבי שמואל בר רב יצחק בירושלמי אין זו אלא תקנת חכמים, וכבר הובא כן למעלה מדברי הר"ש סירליאן, ולדברי הבבלי הרי זה מדאורייתא.

הרמב"ם בפירוש המשניות תפס כלשון הירושלמי: "כדי שתהא תרומת הלשכה בעונתה ר"ל בראש חודש ניסן, כאשר היתה בתחילה ר"ל בימי המדבר שהיתה התרומה הראשונה בראש חודש ניסן, הוא שאמרו חכמים בו ביום הוקם המשכן בו ביום נתרמה התרומה ואמר הכתוב בהקמת המשכן ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן"⁴⁷. וב"שירי קרבן" תמה על הרמב"ם למה תפס כירושלמי.

ובשיטת הרמב"ם אולי אפשר לומר, שהרי הוא סובר שהאיסור למנות את ישראל אין למדין מפרשת מחצית השקל, אלא ממה שנאמר בשאול: ויפקדם בטלאים⁴⁸, שכן כתב בהלכות תמידין ומוספין: "ולמה מונה המניין שהסכימו עליו על האצבעות שהוציאו ולא על האגשים עצמן לפי שאסור למנות ישראל אלא על ידי דבר אחר, שנאמר ויפקדם בטלאים"⁴⁹, ואם כן יש משמעות שהרמב"ם סובר שמחצית השקל אין להוכיח, לפי שחצאי השקלים היו בעיקר בשביל הקרבנות, וכשיטת הרמב"ם ולא כשיטת רש"י, וממילא אין להוכיח מקרבנות הציבור, כי בשביל המניין בעצמו אפשר על ידי דבר אחר. ואם נסונה ההשערה שזהו ההבדל בין הירושלמי להבבלי, שלהירושלמי יש רק מקור מ"כי תשא" שתרומה חדשה מניסן והיא היתה לפני המניין בחודש השני וחצאי השקלים ניתנו לקרבנות ולא בגלל המניין, ולהבבלי יש רק מקור מדרשת רבי טבי משום שחצאי השקלים ניתנו בשביל המניין בחודש השני, לכן הרמב"ם לשיטתו סובר כשיטת הירושלמי שחצאי השקלים ניתנו לקרבנות ולא בגלל המניין, והוא שנקט את הטעם של הירושלמי ש"בו ביום נתרמה התרומה" בחצאי השקלים בשביל הקרבנות. וסרה תמיתה "שירי קרבן".

ובעיקר הטעם שהרמב"ם נקט שיטת הירושלמי, משום שלפשוט הדברים נראה ששמואל עומד בשיטה זו, כי לשמואל פרשת שקלים היא ב"כי תשא" ומשם הוא לומד את הדין של תרומה חדשה מניסן. ומכיוון שהלכה כשמואל נקט את הטעם של הירושלמי לפי שיטתו. ובאמת הלא כבר ראינו שאף לפי שיטת הבבלי סובר רב יוסף שקרבנות הציבור במדבר היו מתרומת הלשכה, והלא על פיו העמידה הסוגיא את דעתו של שמואל, וכן סובר אב"י לפי רבי עקיבא ששבט לוי הקריבו את הקרבנות מתרומת הלשכה ולא משלהן. ואף לרבי טבי אנו זקוקים, כאמור למעלה, לקשר את השקלים

47 שקלים א, א.

48 שמואל-א טו, ד.

49 רמב"ם תמידין ומוספין ד, ד, והוא מיומא כב, ב.

עם החיוב של התרומה החדשה בניסן לא מצד עצם דרשתו שאינה מרמזת לשקלים אלא מצד הסברא.

ז

לעצמם של דברים כל המחלוקת בין רב ושמואל בעניין פרשת שקלים אינה אלא לגבי הקריאה, משום שאנו צריכים למקור לחיוב הקריאה בראש חודש אדר, שבזה סובר רב שקוראים "צו את בני ישראל" שמשם למדים זמן התחלת התרומה החדשה ואנו יודעים שתרומת הלשכה באה מהשקלים, אנו מצרפים את דרשת רבי טבי על זמן התרומה החדשה עם עצם החיוב, ולשמואל קוראים "כי תשא" משום ששם עצם החיוב של מצוות שקלים וזמן התחלת התרומה החדשה הוא לומד אם כמו רב מדרשת רבי טבי או מהברייתא שבירושלמי. אבל לדברי הכל עצם מצוות שקלים היא בפרשת "כי תשא", וכהדרשה "דתני רב יוסף שלש תרומות הן, של מזבח למזבח ושל אדנים לאדנים ושל בדק הבית לבדק הבית".

ואף בירושלמי אמרו: "רבי חגי בשם רבי שמואל בר נחמן⁵⁰ שלש תרומות נאמרו בפרשת זאת תרומת אדנים ותרומת שקלים ותרומת המשכן, דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה וגו'⁵¹, זו תרומת אדנים, מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי⁵², זו תרומת שקלים, וזאת התרומה אשר תקחו מאתם⁵³, זו תרומת המשכן. תרומת המשכן למשכן... תרומת שקלים לקרבן... שיהא יד כולן שוה, תרומת אדנים לאדנים העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט⁵⁴. אמר רבי אבון אף בפרשה הזאת נאמר בה שלש תרומות, מחצית השקל תרומה לה, יתן תרומת ה', לתת את תרומת ה' "55. והרי דברי רבי אבון הם כמו "דתני רב יוסף", כי שניהם דורשים פרשת "כי תשא".

אלא שבין רב יוסף בבבלי ובין רבי אבון בירושלמי לא פירטו את סדר התרומות לפי הכתובים. כבר הובא למעלה פירוש רש"י בנימוקיו על התורה שתרומת האדנים היתה בחצאי שקלים על ידי מניין בהתחלת נדבת המשכן, ותרומת הקרבנות היתה בעיקר חצאי שקלים למניין שבחומש הפקודים ותרומת המשכן זו שלא יד כל אדם היתה שווה בה. ולפי זה יש משמעות שפירוש הכתובים יהיו כדלהלן: "כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כפר נפשו לה' בפקוד אותם ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם, זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל בשקל הקודש עשרים גרה השקל מחצית השקל תרומה לה' " (פסוקים יב-יג בחלוקה לפנינו בחומשים), לתרומת אדנים; "כל העובר על הפקודים מבין עשרים שנה ומעלה יתן תרומת ה', העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל לתת את תרומת ה' לכפר על נפשותיכם" (פסוקים יד-טו), לתרומת משכן וקרבנות, כלומר: "כל העובר על הפקודים מבין עשרים שנה ומעלה" מוסב גם על "יתן תרומת ה'" שהיא תרומת המשכן, וגם על "לתת את תרומת ה'", שהיא תרומת הקרבנות, וההמשך "העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל" הוא תנאי רק ל"יתן תרומת ה'", תרומת הקרבנות, שמזה אנו למדים שתרומת המשכן היא על ידי מניין אבל לא יד כל אדם היתה שווה, ותרומת

51 שמות כה, ב.

50 כן הגירסא בדפוס ויניציאה.

54 שם ל, טו.

53 שם ג.

52 שם.

55 ירושלמי שקלים א, א. וראה שם הגהות הגר"א. וראה להלן בפנים. ובפני משה שם פירש באופן אחר.

המזבח באה גם כן על ידי מניין אבל יד כל אדם שווה; "ולקחת את כסף הכפורים מאת בני ישראל ונתת אותו על עבודת אהל מועד" (פסוק טז), חוזר לתרומת האדנים.⁵⁶ לשיטת הרמב"ן יהיה פירוש הכתובים: "כי תשא... זה יתנו" (יב"ג), לתרומת אדנים; "כל העובר על הפקודים" (יד), לתרומת המשכן; "העשיר לא ירבה" (טו), לתרומת הקרבנות; "ולקחת את כסף הכפורים" (טז), חוזר לתרומת האדנים, כלומר: "כל העובר על הפקודים" אינו שייך אלא לתרומת המשכן ולא לתרומת הקרבנות שאינה תלויה בבן עשרים.⁵⁷

הרי שבין לרש"י ובין להרמב"ן אנו למדים מצוות שקלים מ"העשיר לא ירבה והדל לא ימעט" (פסוק טו), וכן גם דעת הרמב"ם: "מצות עשה מן התורה ליתן כל איש מישראל מחצית השקל בכל שנה ושנה... שנאמר העשיר לא ירבה והדל לא ימעט"⁵⁸. אולם לפי דעת הרמב"ם שהוסברה למעלה שאין חיוב למנות את ישראל דווקא בחצאי שקלים ומותר למנותם גם על ידי דבר אחר, יש משמעות שהכתוב "כי תשא" (פסוק יב) אינו קשור עם הכתובים שלאחריו ומדבר רק בעניין איך למנות את ישראל. אבל שיטת הרמב"ן, אף על פי ששניהם, הרמב"ם והרמב"ן, סוברים שחצאי השקלים ניתנו לקרבנות בלי קשר למניין בחומש הפקודים, מכל מקום הרמב"ן סובר שאסור למנות על ידי שום דבר אחר מחוץ לחצאי שקלים⁵⁹, כי הרי להרמב"ן קשור הכתוב "כי תשא" (יב) עם הכתוב "זה יתנו" (יג).

ח

אבל בספר המצוות כתב הרמב"ם: "שציונו לתת מחצית השקל בכל שנה, והוא אמרו ית' ונתנו איש כופר נפשו לה' ואמרו זה יתנו כל העובר על הפקודים"⁶⁰, הרי שלומד מצוות מחצית השקל מ"זה יתנו" (פסוק יג). וכן גם שיטת ספר החינוך⁶¹. ולכאורה נראה שבוזה תלויה המחלוקת בין רש"י להרמב"ן אם חיוב מחצית השקל הוא מגיל עשרים או משיביא שתי שערות, שלרש"י ורמב"ן הפסוק "כל העובר על הפקודים" שבהתחלת הפרשה (פסוק יב) שהוא בתרומת האדנים, הוא מבין עשרים, אם כי לא נאמר בו כך מפורש, אבל הוא מפורש בפרשת עשיית המשכן⁶², והפסוק "כל העובר על הפקודים" מבין עשרים שנה ומעלה" (פסוק יד) להרמב"ן אינו שייך אלא לתרומת המשכן ולא למצוות השקלים, מה שאין כן לרש"י, ומכיוון שהרמב"ם בספר המצוות לומד מחצית השקל מ"כי תשא... זה יתנו כל העובר על הפקודים" יש לומר שהוא סובר כרש"י שאין חיוב מחצית השקל פחות מבין עשרים, וכן באמת דעתו של ספר החינוך. אולם בתוספות יום טוב קבע שבכתוב "זה יתנו כל העובר על הפקודים" (פסוק יג), מכיוון שלא כתוב בו "מבין עשרים שנה" הפירוש הוא פחות מבין עשרים⁶³. אבל זה תלוי

56 וראה גם רש"י מגילה כט, ב.

57 הרמב"ן מסתמך על דרשות הכתובים בדברי החכמים. ולכאורה נראה שמקור דרשתו הוא מהבבלי ולא מהירושלמי, כי הוא מזכיר את עניין בדק הבית, והלשון של בדק הבית הוא בבבלי. וברמב"ן על התורה מהדורת שעוועל ציין המהדיר להירושלמי.

58 רמב"ם שקלים א, א.

59 ראה רמב"ן שמות ל, יב. והשווה דבריו גם במדבר א, א. וכבר העירו בזה. וראה פסיקתא רבתי, פסיקתא י, דף מ ע"ב.

60 עשין קעא. וראה במהדורת הליר ששם יש גם לימוד מזה לעניין פטור נשים. וראה בהערות הליר שם.

61 החינוך, קה.

62 תוספות יום טוב שקלים א, ד.

63 שמות לח, כו.

במחלוקת תנאים, כי שנינו: "העיד בן בוכרי ביבנה כל כהן ששוקל אינו חוטא, אמר לו רבן יוחנן בן זכאי לא כי אלא כל כהן שאינו שוקל חוטא"⁶⁴, ובתלמוד אמרו: "כתיב כל העובר על הפקודים, רבי יהודה ורבי נחמיה, חד אמר כל דעבר בימא יתן, ויחורנא אמר כל דעבר על פיקודייתא יתן. מאן דאמר בימא יתן מסייע לרבן יוחנן בן זכאי, מאן דאמר כל דעבר על פיקודייתא יתן מסייע לבן בוכרי"⁶⁵, כי הכהנים לא היו במפקד ש"לא נמנו במנין ישראל מבן עשרים ומעלה"⁶⁶, כלומר: לבן בוכרי תלויה נתינת מחצית השקל בפיקודים והכהנים אינם בכלל ולרבן יוחנן בן זכאי אינה תלויה בפיקודים והכהנים בכלל. הרי שלרבן יוחנן בן זכאי הכתוב "כל העובר על הפקודים" (פסוק יג) איננו מבן עשרים שנה ומעלה⁶⁷. אבל הרמב"ן כפי הנראה פירש את הכתוב כפשוטו, ולכל הפחות "שראויים לעבור", ולפי שיטתו אין כתוב זה יכול להיות מוסב על מחצית השקל. ואולי אפשר לומר שאף הרמב"ם בספר המצוות אף על פי שהוא לומד מצוות מחצית השקל מ"זה יתנו כל העובר על הפקודים" מפרש "כל דעבר בימא יתן", וכשיטתו בחיבורו, אבל בספר החינוך אם כי הוא לומד גם כן מ"זה יתנו כל העובר על הפקודים" בכל זאת הוא סובר שאין נותנים מחצית השקל בפחות מבן עשרים⁶⁸. והרע"ב בפירוש המשניות מפרש שהכתוב "כל העובר על הפקודים מבן עשרים שנה ומעלה יתן תרומת ה'" (פסוק יד) הוא לתרומת הקרבנות, ואפשר שהוא כשיטת רש"י שכתוב זה מתחבר עם הכתוב שלאחריו "העשיר לא ירבה" (פסוק טו), אבל בעצמו מוסב כתוב זה על תרומת משכן, כי קשה לומר שהכתוב "זה יתנו" (יג) מוסב על תרומת אדנים, ו"כל העובר" (יד) על תרומת הקרבנות⁶⁹, כי אז צריך הכתוב הבא "העשיר לא ירבה" (טו) להיות על תרומת המשכן, וזה קשה, כי הרי תרומת המשכן לא היתה יד כל אדם שווה. והתוספות יום טוב לפי שיטתו פירש ש"זה יתנו" (יג) בתרומת הקרבנות ו"כל העובר" (יד) בתרומת אדנים⁷⁰.

הרמב"ם

ט

אולם אם גם הרמב"ם בספר המצוות סובר גם כן שנתנית מחצית השקל היא משיביא שתי שערות, כמו שסובר בחיבורו, ומפרש "כל דעבר בימא יתן", עדיין מחיבור הכתובים "כי תשא" ו"זה יתנו" יש משמעות כהרמב"ן שכל מניין צריך להיות על ידי חצאי שקלים, ולא כדבריו בחיבורו. ואולי חזר בחיבורו ממה שכתב בספר המצוות. אבל בסוגיית הירושלמי אמרו: "אמר רבי ברכיה טעמא דרבן יוחנן בן זכאי זה יתנו, י"ב שבטים יתנו"⁷¹, הרי מפורש שכתוב זה (יג) מוסב על קרבנות, וכן ממחלוקת רבי יהודה ורבי נחמיה בכתוב "כל העובר על הפקודים" (יג) שהובאה למעלה מפורש שכתוב זה מוסב על קרבנות, ועל פי זה פירש ב"תקלין חדתי" שהכתוב "זה יתנו" (יג)

64 משנה שקלים א, ג. 65 ירושלמי שם. 66 ראה רמב"ן במדבר א, א.

67 בעניין זה יש גם לקשר את ההבדל בין שיטת רש"י לשיטת הרמב"ן ביחס לגיל הגיוס, שלרש"י הגיל מוגדר בבן עשרים מה שאין כן לרמב"ן. ועל זה במקום אחר.

68 וראה במנחת חינוך שם.

69 ראה רע"ב שם ותוספות יום טוב שם. וראה להלן ממשנת אליהו.

70 תוספות יום טוב. וקשה לפירושו, וכמו שמבואר בפנים לפירושו של הרע"ב, שיש להסביר אותו שלא כהתוספות יום טוב. וראה להלן לפי פירוש הגר"א.

71 שקלים א, ג.

א"י ח"א 127

הוא בתרומת הקרבנות, והכתוב "כל העובר על הפקודים" (יד) הוא בתרומת המשכן, והכתוב "העשיר לא ירבה" (טו) הוא בתרומת אדנים, והוא מפרש שבפסוק "זה יתנו" כתוב גם "תרומה לה'" ויש כאן שני סוגי נתינות: א) "זה יתנו... מחצית השקל" וגם "תרומה לה'" שבימי משה נתנו מחצית השקל ובמצוה לדורות נותנים לפי המטבעות שבאותו דור והיו מוסיפין על מחצית השקל⁷², ובכתוב "כל העובר... יתן תרומת ה'" הוא תרומת המשכן שלא כתוב בכתוב זה מחצית השקל ולא היתה יד כל אדם שווה בה, והכתוב "העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל" הוא תרומת אדנים, מכיוון שלא היתה אלא בימי משה והיתה רק חצאי שקלים⁷³. ועל דברי התוספות יום טוב ש"זה יתנו" הוא בתרומת הקרבנות ו"כל העובר על הפקודים" הוא בתרומת אדנים הוא כותב: "וכי בשביל דדריש גמ' ורמז ג' תרומות בפ' שקלים... נעקור למקרא המפורש גבי שקלים מבין עשרים, דכל ההיא פרשתא פ' שקלים היא, ונוקים על אדנים לחוד ולמימר דשקלים א"צ בן כ', ההיא דרשה ל"ק בגמ' אלא אגב שהזכיר לעיל מינה ג' תרומות, וגם אסמכתא בעלמא הוא אבל עיקר דינא בשקלים הוא"⁷⁴. וב"אדרת אליהו" פירש הגר"א באופן אחר: "כי תשא וכו', הוא מצוה לדורות בכל עת שימנה אותם וכמ"ש בשאול ודוד וכו' הרמב"ן, אבל עכשיו לא נצטוו למנות כלל עד חומש הפקודים, ואין המצוה לדורות שיתנו מחצית השקל במנינם שהרי שאול פקד בבוק ובטלאים, וגם לא שיתנו על האדנים שהרי כבר נבנה המשכן, וגם שאמר זה יתנו כו' ולא נצטוו למנות אבל הציווי לדורות נסתיים בפסוק ראשון, וזה יתנו הוא ציווי עכשיו על עבודת המשכן בלא מגין, ועל זה בא הציווי לא ירבה ולא ימעיט וזה שלא מנו אותה בתרי"ג מצות, ועל זה אמר תרומת ה' ונתת אותו על עבודת כו' והשקלים לקרבנות לא נכתבו בתורה והיא הלכה למשה מסיני ומרומז במ"ש חו"ל"⁷⁵. ויתכן שהגר"א סובר שאפילו לרבי טבי אין השקלים לקרבנות אלא הלכה למשה מסיני, ואין זו גזירה שווה גמורה, וכבר הוזכר למעלה שהבבלי והירושלמי למדים גזירה שווה זו מכתובים שונים, ועוד שהגזירה שווה איננה אלא להתחלת הזמן ולא לעצם חיוב הקרבנות מתרומת הלשכה שאף רבי טבי צריך להודקק לסברא, ולדברי הכל עצם החיוב הוא מפרשת "כי תשא" ושם אין הדברים מפורשים. ומכל שכן לשיטת הירושלמי שהביא את הברייתא ש"בו ביום נתרמה התרומה". והרי הצדוקים חלקו על כל המסורת הזאת ואמרו שתמידים קרבין משל יחיד⁷⁶.

אולם מתוך דברי הגר"א כאן משמע שבכל הפרשה הזאת ישנם רק שני עניינים. העניין הראשון בהתחלת הפרשה, והוא הכתוב "כי תשא" (פסוק יב) שהוא המצוה לחירות, ודעתו היא שהמניין יכול להיות גם שלא על ידי שקלים, וכשיטת הרמב"ם, ואין ספק שטעות נפלה בדפוס, ובמקום "וכ"כ הרמב"ן", צ"ל: "וכ"כ הרמב"ם", והעניין השני הוא תרומת המשכן, ומשמע שהגר"א מפרש כאן לפי פשוטו של מקרא, והכתובים אינם מדברים בתרומת האדנים, הואיל וכבר נבנה המשכן, וגם לא לקרבנות שתרומת הלשכה אינה אלא הלכה למשה מסיני, ולכן כל הפרשה כולה איננה מדברת אלא בתרומת המשכן, ולפי דעתו הכתוב "העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט" (טו) מוסב על תרומת

72 כן יש להוכיח מהמקראות.

73 תקלין חדתינ א, א.

74 משנת אליהו א, ג.

75 אדרת אליהו על התורה פרשת כי תשא.

76 ראה להלן בפנים.

המשכן⁷⁷, ובלשונו "וזה שלא מנו אותה במנין תרי"ג מצות", נראה שצ"ל "שלא מנו אותם", ואין כוונתו למצוות מחצית השקל לגבי מניין לדורות, שהרי הוא מפרש את המצוה לדורות בכתוב "כי תשא", ואין מקום להוסיף על זה, אלא כוונתו ללאווין "לא ירבה" ו"לא ימעט", שכבר העיר על זה הרמב"ן שראה למוני המצוות שלא הזכירו את זה⁷⁸, ועל זה מפרש הגר"א שאין כאן תמיהה, משום שהלאווין האלו מוסבים רק על עבודת המשכן ולא על מחצית השקל.

י

בעיית הקשר שבין פרשת שקלים והמקור לפרשה זו, משתקפת בדברי הירושלמי על המשנה ששנינו: "בשלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה, בפרוס הפסח בפרוס העצרת בפרוס החג"⁷⁹, ואמרו על זה בירושלמי: "ולמה אמרו בשלשה פרקים, כדי לעשות פומבי לדבר"⁸⁰, והביטוי הזה "לעשות פומבי לדבר", משמעותו לפרסם את הדבר, ואנו מוצאים שבירושלמי השתמשו בו גם "להוציא מליבן של צדוקים", שכן אמרו לגבי ניסוך המים שהצדוקים לא הודו בו⁸¹. ואמנם לגבי קרבנות תמידים מצינו במגילת תענית: "מן ריש ירחא דניסן ועד תמניא ביה איתוקם תמידא דלא למספד, שתיו צדוקים אומרים מביאים תמידין משל יחיד... אמרו להם חכמים אי אתם רשאים לעשות כן לפי שאין קרבן ציבור בא אלא משל כל ישראל, שנאמר צו את בני ישראל"⁸². הרי שדבר זה אינו מפורש בתורה ואינו אלא עניין של מסורת חכמים. וכבר ציינו התוספות בהתנגדותם לה"ר משולם שהיה קובע: "והוא מדרש חכמים ז"ל ולא שייך למימר אמרה תורה אלא בדבר שהצדוקים מודים בו", והתוספות היקשו עליו: "ועוד אשכחן עולת חדש בחדשו אמרה תורה חדש והבא מתרומה חדשה ואין צדוקים מודים בו שהיו אומרים משל יחיד היו מביאים כדתניא פ"ק דמגילת תענית והתם

אוצר החכמה

אוצר החכמה

77 וראה גירסת הגר"א בירושלמי שם א, א: "העשיר לא ירבה ממחצית תרומת אדנים לאדנים" (והגירסא מרומות למעלה בהערה 55), וראה בתקלין חזתין שם. וראה למעלה שכן נראית גם דעת התוספות יום טוב לגבי כתוב זה של "העשיר לא ירבה" לפי פירושו שהכתובים הקודמים מדברים בתרומת הקרבנות וקרבנות האדנים, ולפי התוספות יום טוב גם דעת הרע"ב היא שהכתוב "העשיר לא ירבה" הוא בתרומת אדנים, לפי פירושו שהכתובים הקודמים מדברים בתרומת אדנים ובתרומת הקרבנות. וראה למעלה בפנים לשיטה זו של הרע"ב ובהערה 70 לשיטת התוספות יום טוב.

78 רמב"ן שמות ל, יב.

79 שקלים ג, א.

80 שם א, א. וראה פסיקתא רבתי פסיקתא י' בהתחלה.

81 ירושלמי סוכה ד, ו. וראה למעלה בפרק "שמחת בית השואבה". אמנם לא תמיד בא הביטוי הזה "כדי להוציא מליבן של צדוקים".

82 מגילת תענית פרק א, והובא בבבלי תענית יז, ב, ומנחות סה, א, וירושלמי תענית ב, יב, ומגילת א, ד. וראה בספרי פנחס קמב (וב"תורתן של ראשונים" בירושלמי דפוס וילנה בשקלים א, א, ציינו למגילת תענית), ויוסף בן מתתיהו בקדמוניות ג, י, א, מציין המנהג שהיה כנראה מקובל בימיו, וכפי מנהג הפרושים, וידוע שגם מן הגולה היו מעלים מחצית השקל. ובנחמיה י, לג' לד בכתב האמנה כתוב מפורש שקרבנות התמיד הם משל ציבור. וכבר בבית ראשון כתוב: "ומנת המלך מן רכושו לעולות לעולות הבוקר והערב", דברי הימים ב לא, ג, והוא משל חזקיהו, ומשמעותו משל ציבור. וראה ירושלמי שביעית א, ה, לגבי ניסוך המים. ולעניין מחצית השקל משל כל העם ראה ספראי, העליה לרגל בימי בית שני, בהרבה מקומות בספרו. והשווה ב"צ לוריא, מגילת תענית, עמ' 87 ואילך.

במנחות מייתי לה" 83. ומכל מקום משמע מדברי התוספות שהגזירה שווה היא בייחס לזמן של התרומה החדשה ועצם העניין של תרומת הלשכה אינו מפורש בתורה. ובכל אופן על פי זה נוכל לעמוד על בעיית המקור של תרומה חדשה שתהא מתחילה מניסן, והמתלוקת של חכמים בקריאת פרשת שקלים כמקור לזה.

אולם אנו מוצאים טעם אחר לפרשת שקלים בחודש אדר, והוא מה שאמרו בבבלי: "אמר ריש לקיש גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתידי המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהן לשקליו, והיינו דתנן באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים" 84, ובירושלמי: "רבי לוי בשם רבי שמעון בן לקיש צפה הקב"ה שהמן הרשע עתיד לשקול כספו על ישראל, אמר מוטב שיקדים כספן של בני לכספו של אותו הרשע, לפיכך מקדימין וקורין בפרשת שקלים" 85. אבל נראה שטעם זה מביא הירושלמי בעיקר בייחס לקריאת פרשת שקלים באדר השני לפני פורים בשנה מעוברת, ולא על עצם ההשמעה באחד באדר, שכן משמעות הסוגיא בירושלמי 86.

אבל זה ודאי שקריאת ארבע הפרשיות היתה קבועה עוד מלפני שנקבעו סדרי קריאת התורה לפי סדרים קבועים 87. ואמרו במדרש: "משה למד לישראל והדריכן למצוות ונתן להם סדרי תורה ופרשיות שקוראין בהן בכל שבת ובכל חודש וחדש ובכל מועד והם מזכירין אותו בכל פרשה ופרשה, ובפרשת שקלים אמר משה לפני הקב"ה, רבש"ע משאני מת אין אני נזכר, אמר לו הקב"ה חייך כשם שאתה עומד עכשיו ונותן להם פרשת שקלים ואתה זוקף את ראשן כך בכל שנה ושנה שקוראין אותה לפני כאילו אתה עומד שם באותה שעה וזוקף את ראשן, מנין, ממה שקראו בענין וידבר ה' אל משה לאמר כי תשא את ראש בני ישראל, שא את ראש לא נאמר אלא כי תשא" 88.

אלא שיש לדון בייחס שבין הקריאה לבין ההשמעה. הרי אין ספק שההשמעה היתה על ידי בית דין, וכלשון רש"י: "בית דין מכריזין שיביאו שקלים למקדש" 89. מלשון התלמודים משמע שההשמעה והקריאה הן דבר אחד, שכן בנימוק הקריאה מביאים התלמודים את ההשמעה, ובההשמעה הם נוקטים את הקריאה 90. ויתכן שההשמעה היתה בשבת של הקריאה, כי בשבת היו מכריזין על זה, כמו שנהגו בכל דבר של הכרזה 91. ואפשר שעל ידי הקריאה עצמה היו גם עושים את ההשמעה, כי הרי את הקריאה היו מתרגמים, והיו מסבירים לעם את עניין הפרשה שקראו, ועל ידי המתורגמים היתה כל הקריאה הופכת להיות כעין גאון מעשי של העניין 92. ואז היתה מתקיימת ההשמעה. אמנם אין השקלים נוהגין אלא בזמן הבית 93, ולכן אין מקום להשמעה בזמן הזה,

83 תוספות ראש השנה ה, א, ד"ה אמרה. וראה הגהות ר"צ חיות שם.

84 בבלי מגילה יג, ב.

85 ירושלמי שם א, ה, ושם ג, ד. והשווה סופרים כא, ד, ולהלן הערה הבאה.

86 ראה קרבן העדה שם א, ה. ובמשנת אליהו שם א, א, לא הדגיש הדבר.

87 החומר על זה באלבוגן, התפלה בישראל, מהדורה עברית, שירמן, עמ' 119 ואילך ובהערות.

וכבר טיפלו בזה עוד. 88 תנחומא כי תשא, ג.

89 רש"י מגילה יג, ב. והשווה רש"י שם כט, א.

90 בסופרים כא, ד, נראה כהגהות הגרי"ב: "שיתו קורין שקלי ישראל" וכו', ואין זה

מחובר בהשמעה. 91 ראה להלן בפרק "יום הכניסה".

92 בעניין זה כבר טיפלו הרבה. וראה להלן בפרק "קריאת עשרת הדיברות".

93 משנה סוף שקלים ורמב"ם שקלים א, ח.

אלא שלגבי קריאת פרשת שקלים כתב בספר החינוך: "נתגו כל ישראל לזכור הדבר לקרות בבית הכנסת בכל שנה ושנה פרשה זו של כי תשא... בשבת שהיא לפני ראש חודש אדר לעולם"⁹⁴. ולכאורה יש לתמוה: מה הוא הזכרון המיוחד שקבעו בקריאת פרשת שקלים. אמנם בייחס לפרשת זכור אין תמיהה, כי אדרבה פרשת זכור היא יותר חמורה מפרשת שקלים, ואין קוראין אותה לשם זכרון בלבד, שהרי קריאתה היא מצוות עשה של מצוות מחיית עמלק שיש בה מצוה גם בזמן הזה⁹⁵, אבל בייחס לפרשת פרה ופרשת החודש אין אנו רואים הבדל בין לפרשת שקלים, ואם כן מה הסיבה שספר החינוך מציין את עניין הזכרון רק לגבי פרשת שקלים ולא לגבי פרשת פרה ופרשת החודש⁹⁶.

ונראה שיש הבדל גדול בין הפרשיות, כי לגבי שקלים אמרו שאפילו בדיעבד אם הקדיש שקלים בזמן הזה לא קדשו, משום שהיא תרומה ישנה⁹⁷, ואמרו בתוספתא: "מפני מה אמרו שקלים אין נוהגין אלא בפני הבית לפי שאין תורמין מן הישנה"⁹⁸, ולכן בוודאי אין מקום לקרוא פרשת שקלים מתמת חיוב ההשמעה, מה שאין כן פרשת פרה ופרשת החודש שיש להן תוקף אפילו בזמן הזה. פירושם של דברים: תוקפה של פרשת פרה ישנו גם בזמן הזה, כי הרי אף לאחר החורבן היה מקום לפרשת פרה, שהרי עוד בימי האמוראים היה אפר פרה מצוי, שהרי עולא, שהיה בדור השני והשלישי של אמוראים, אמר: "חבריא מדכן בגלילא"⁹⁹, ופירש רש"י: "מטהרין יינן לנסכים ושמנן למנחות, שמא יבנה בית המקדש בימיהם"¹⁰⁰, ומכאן למד הר"ש משנן שהיה אפר פרה בימיהם של האמוראים והיו מזים על טומאת מת¹⁰¹, וכן כתב הרא"ש¹⁰². ובשולחן ערוך של האריז"ל כתוב: "אותן החכמים שהיו משתמשים בשמות הקדושים היה להם אפר פרה כחבי טרפון"¹⁰³, ומשמעות הדברים שאין כוונתו להגביל את הזמן של אפר הפרה לרבי טרפון שהוא היה תנא, אם כי היה גם בזמן הבית וגם לאחר החורבן¹⁰⁴, אלא משום שאנו מוצאים את רבי טרפון שמסר מסורת על דבר שמות הקדושים, שכן מסרו בירושלמי: "אמר רבי טרפון עומד הייתי בין אחי הכהנים בשורה והטייתי אזני כלפי כהן גדול ושמעתי מבליעו בנעימת הכהנים"¹⁰⁵, או בנוסח הבבלי: "אמר רבי טרפון פעם אחת עליתי אחר אחי אמי לדוכן והטייתי אזני אצל כהן גדול ושמעתי שהבליע שם בנעימת אחיו הכהנים"¹⁰⁶. ודבר תימה יש ב"קרוב נתנאל" שכתב: "הטור ס"ל שהיה להם אפר פרה כמ"ש האר"י בש"ע שבימי האמוראים היו משתמשים

94 ספר החינוך מצוה קה, ובלבוש אורח חיים סימן תרפה, א: משלמים פרים שפתינו.

95 מנאזה כל מוני המצוות.

96 יש אומרים שגם פרשת פרה היא מדאורייתא, והדעה הובאה בבית יוסף ובשולחן ערוך אורח חיים סימן תרפה, ז.

97 ירושלמי סוף שקלים. וראה שם במפרשים. ודברי התפארת ישראל בהלכתא גבירתא שם נראים לכאורה תמוהים.

98 תוספתא שם ג, טו.

99 חגיגה כה, א, ונדה ו, ב.

100 רש"י נדה שם, ובקיצור הלשון בחגיגה שם. 101 הר"ש חלה ד, ח.

102 הרא"ש הלכות חלה סימן יד. וראה בית יוסף יורה דעה, סימן שכב, ומשנה למלך אבל ג, א.

103 שולחן ערוך האר"י, סימן "קריאה בחכמת הקבלה" סעיף יב, דפוס ורשה תרמ"א, עמ' 33.

104 ראה תוספתא סוטה ז, ח, וירושלמי יומא א, א, ובבבלי קידושין עא, א.

105 ירושלמי יומא ג, ז. 106 בבלי קידושין שם.

בשמות שהיה להם אפר פרה לטהר¹⁰⁷, ותמות: האם זקוק היה ה"קרבן נתנאל" להוכיח ראיה לדברי הטור משולחן ערוך של האר"י, ולא השתמש בדברי התלמוד לגבי עולא, וגם בדברי הר"ש משנץ והרא"ש. ועוד הלא בשולחן ערוך של האר"י לא נזכרים אמוראים.

ועל כל פנים אפשר לשער שבימי האמוראים היו נוהגים להזהיר על הטומאה על ידי קריאת פרשת פרה, שהרי כל הקריאת של פרשת פרה לפני פרשת החודש הוא בגלל הטהרה, וכמו שאמרו בירושלמי: "בדין הוא שתקדים החודש לפרה שבאחד בניסן הוקם המשכן ובשני נשרפה הפרה, ולמה פרה קודמת שהיא טהרתן של כל ישראל"¹⁰⁸, ומשמע מרש"י שהוא מפני הקרבת הפסח¹⁰⁹, אבל בספר הפרדס לרש"י כתב: "שכל ישראל חייבין לטהר עצמן ברגל"¹¹⁰, והוא על פי דברי התלמוד: "חייב אדם לטהר עצמו ברגל"¹¹¹, ויש סבורים שבגלל זה אין אנו בזמן הזה חייבין לטהר עצמנו ברגל, כי הכוונה היא להיטהר באפר פרה כמו שהיה בזמן התנאים והאמוראים¹¹². ולפי עדותו של עולא אפשר לשער שבוודאי נהגו בטהרה זו לפני הרגל, והיה מקום להכריז על הטהרה על ידי קריאת פרשת פרה¹¹³.

והוא הדין לעניין קידוש החודש הרי אף לאחר חורבן הבית היו מקדשין על פי הראייה עד ימי אב"י ורבא¹¹⁴, ואם כן גם לפרשה זו לא היה הבדל בין זמן הבית לזמן הזה, והיה מקום לקריאת פרשת החודש גם לאחר החורבן.

והוא שהחינוך כתב רק לגבי פרשת שקלים שלאחר חורבן הבית נהגו כל ישראל לעשות זכר לשקלים על ידי קריאת הפרשה בכל שנה, ולא כתב כך לגבי הפרשיות האחרות, כי לגבי פרשת זכור הרי היא דאורייתא, ובפרשיות פרה והחודש היו ממשיכים גם לאחר החורבן כמו בזמן הבית.

יא

ומן הראוי לציין שבפסיקתא רבתי לאחר הפסיקות המיוחדות לארבע הפרשיות, שהן מפסיקתא י' עד פסיקתא ט"ו — פסיקות י' וי"א לפרשת שקלים; פסיקות י"ב וי"ג לפרשת זכור; פסיקתא י"ד לפרשת פרה; פסיקתא ט"ו לפרשת החודש — אנו מוצאים פסיקתא ט"ו לפרשת "צו את בני ישראל את קרבני לחמי אישי ריח ניחוחי תשמרו להקריב לי במועדו"¹¹⁵. וכבר העיר איש שלום בעניין הזה¹¹⁶. ובדבריו הוא כותב ש"נבוכו המפרשים בטעם וענין פסקא זו", והוא מציע שזאת היא "השבת החמישית" שנזכרת במשנה¹¹⁷, שהיא השבת הראשונה בחודש ניסן, ומפרש שבשבת זאת, הראשונה בניסן, קראו פרשת "צו את בני ישראל" משום התרומה החדשה

107 קרבן נתנאל ראש השנה סוף המסכת (סימן יד אות ס).

108 ירושלמי מגילה ג, ה. 109 רש"י מגילה כט, א. והשווה בבלי שם ל, א.

110 הפרדס לרש"י סימן כא. 111 ראש השנה טז ב.

112 ראה קרבן נתנאל יומא פרק ח סימן כד אות צ, והוא מציין לדבריו במסכת ראש השנה פרק ד סוף סימן (ל"ד) [י"ד]. וכבר טיפלו בזה.

113 יש כאן אולי מקום לנגוע בבעיית קרבנות בזמן הזה, ובפרט קרבן פסח, וכבר טיפלו בעניינים אלו.

114 ראה רמב"ם קידוש החודש ה, ג. 115 פסיקתא רבתי דף עט ע"ב.

116 ראה למעלה בהערה 1. 117 שם אות א.

שמתחילה מניסן לשם הקרבת תמידין, וכמו שנצחו את הצדוקים, וכאמור למעלה. והוא מציע שהיה מנוג קדום לעשות "חמש פרשיות" במקום "ארבע פרשיות" הנהוגות אצלנו, וזו היתה הפרשה החמישית, וכשהמשנה אומרת "בחמישית חוזרין לכסדרן", וכמו שהובאה למעלה לשון המשנה, הרי זה "לאפוקי מהאי מנהגא אתי". ואמנם הדברים מאוד מסתברים ומתקבלים על הדעת ומושכים את הלב, אלא שאין העניינים משתלבים עם המחלוקת של רב ושמואל בדבר קריאת פרשת "צו את בני ישראל" בשבת הראשונה של "ארבע הפרשיות", ולדבריו לעניין של "חמש הפרשיות". איש שלום מוכרח לפרש שהמשנה ביטלה משום מה את קריאת "השבת החמישית", והוא בעצמו קובע שאין לראות סיבה לביטול "השבת החמישית"; ועוד הוא קובע שבזמן שהיו "חמש שבתות" היתה הקריאה של פרשת שקלים לדברי הכל "כי תשא", ורק לאחר שבוטלה "השבת החמישית" נעקרה פרשת "כי תשא" מפרשת שקלים, לדברי רב, והקריאה של "השבת החמישית" הועברה לשבת הראשונה של פרשת שקלים, ושמואל סובר "דפרשת כי תשא כדקאי קאי", והרי אין לראות שום הגיון בשיטת רב לבטל קריאת "כי תשא" ולהעמיד במקומה "צו את בני ישראל". ובאמת אם יש איזה שהוא הגיון לביטול "השבת החמישית" הרי זה אולי מחמת תחורבן שלא היה מקום לקריאת "צו את בני ישראל" משום הקרבת תמידין, ואם כל עיקר קריאת פרשת שקלים היא "לעשות פומבי להבר", כאמור למעלה, וזו היתה פרשת "כי תשא", הרי מה התגיון לעקור "כי תשא", הרי אדרבה אם הקריאה נשארה לשם זכר, כאמור, בוודאי מתאימה יותר "כי תשא". ועוד איש שלום בעצמו מעיר שהמנהג היה כשמואל והפסיקתא היא על פי "משנה ראשונה", ואם המנהג היה כשמואל, עדיין נשארה התמיהה על שיטתו של רב.

אולם אף על פי שבוודאי צודק איש שלום שיש לפסיקתא זאת קשר לעניין פרשת שקלים, מכל מקום יתכן מאוד שאין צורך בסיבוכ עקירת הקריאה המקורית של הפרשה ללא כל סיבה, אם גם אפשר היה למצוא סיבה לעקירת "השבת החמישית", אילו היינו יודעים שהיתה קיימת, וגם להיכנס לחידוש של משנה ראשונה ומשנה אחרונה. אבל באופן פשוט יתכן שהרי אנו רואים מחלוקת בין רב לשמואל בקריאת פרשת שקלים, והרי יתכן שבאמת היה קיים גם מנהג של קריאה לפי שיטת רב בפרשת תמידין, והפסיקתא הכניסה פסקא לפי מנהג זה, ודרך זו של הפסיקתא מצויה ביותר, והפסיקתא סידרה מקודם את כל הפסקאות לפי המנהג המקובל, ולבסוף סידרה את הפסיקתא האלטרנטיבית, או שבטעות הועברה ממקומה המקורי¹¹⁸.

ובאמת אפילו לפי המנהג שלנו בהפטרה שנזכר עוד בברייתא: "ומפטירין ביהודיע הכהן"¹¹⁹, הרי הלשון היא סתמית: "ביהודיע הכהן". שלא כבפרשיות האחרות שהפטרות מפורשות על פי התחלותיהן: "בשניה זכור ומפטירין פקדתי, בשלישית פרה אדומה ומפטירין וזרקתי עליכם... ברביעית החדש הזה לכם ומפטירין כה אמר ה' "¹²⁰, וזה בדיוק כמו בקריאת הפרשיות בתורה, שבכל יתר הפרשיות מפורשות

118 ראה פריד, הפטורות אלטרנטיביות, סיני, כרך סא, עמ' רפו, הערה 103.

119 מגילה כט, ב.

120 שם ל, א.

התחלותיהן ובפרשת שקלים סותמת המשנה, וכן בהפטורות. והוא שגם לפי מנהגנו עדיין ישנם מנהגים שונים באיזה פסוק להתחיל את ההפטרה.¹²¹

ובספר העתים: "ונשאל רבינו הא"י גאון לענין גברי דמכנפי בשבת פרשת שקלים וכיוצא בה ולא מצאו הפטורה הראויה לאותו ענין ומצאו הפטורה של אותו שבת גרידתא, והשיב אם רוצים קורין בהפטורה של פרשה ואם רוצים מגיחין, שהפטורה גופה אינו מצוה שתיבין להיזהר בה"¹²². ובאמת רבינו יהודה בר ברזילי אלברצלוני הנשיא בעל "ספר העתים" בעצמו העיר על כך: "ותמיהא רבה הוי לן על שאלה זו דאיתשיל עלה גאון, וכי אפשר שלא מצאו הפטורה הראויה לאותו ענין, והלא ההפטורות סדורות הן אצלנו לכל שבת ושבת"¹²³. על כל פנים ישנה איזו שהיא משמעות שההפטורות המיוחדות האלו לא היו כל כך ידועות, ובספר העתים לא מצא לזה פתרון פשוט ונאות.

אברהם שמואל פריד

121 ר' חזקוני

122 שם

123 שם

אוצר החכמה

124 שם

125 שם

121 כבר הרגיש בזה פריד שם, עמ' רפה ובהערה 97. וראה שם כל ההפטורות השונות לפרשת שקלים. וראה פריד, סיני, כרך סב, עמ' קלב.
122 ספר העתים, הלכות ברכת וענג שבת, עמ' 275, ובאוצר הגאונים למגילה, חלק התשובות עמ' 54, סימן קפז.
123 שם.